

*До спеціалізованої вченої ради Д 26.236.01
по захисту дисертації на здобуття
наукового ступеня доктора (кандидата)
політичних наук в Інституті держави і права імені
В.М. Корецького НАН України*

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Калініченка Богдана Михайловича «Роль засобів масової інформації
в інформаційній війні: політичні детермінанти впливу та протидії»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Дисертаційна робота Б.М. Калініченка є самостійним дослідженням важливого для політичної науки питання визначення ролі засобів масової інформації в інформаційній війні. Актуальність теми зумовлена тим, що сьогодні інформація стала одним з найнебезпечніших видів зброї, а засоби масової інформації – головним каналом її застосування. Метою інформаційної війни є послаблення моральних і матеріальних сили супротивника та посилення власних. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на індивідуальну та масову свідомість. У веденні стратегічних інформаційних війн застосовується специфічна зброя. Ця зброя не наносить фізичної шкоди, але може призвести до справжньої війни. Тому актуальним завданням для сучасної політичної науки є систематизація всіх наявних знань і практик щодо ведення інформаційної війни та визначення специфічної ролі ЗМІ в цьому процесі.

Реалізація поставленої автором мети об'єктивно супроводжувалась низкою труднощів, обумовлених доступом до джерельної бази, адже переважна більшість актуальних досліджень з проблематики ведення інформаційної війни є засекреченою і знаходиться у розпорядженні національних спецслужб. В таких умовах дослідник вимушений покладатись в першу чергу на власну наукову інтуїцію та аналітичні здібності, що автору безумовно вдалось.

В дисертаційній роботі виняткова увага приділяється дослідженню явища інформаційної війни і практичних засобів убезпечення від її наслідків та протидії негативним впливам. Автор справедливо стверджує і переконливо доводить, що в сучасних умовах надзвичайно важливою потребою є мінімізація негативних наслідків впливу ЗМІ на індивідуальну та масову свідомість. З цією метою необхідно напрацювати методи, технології та стратегічні програми протистояння деструктивним інформаційно-технологічним впливам. Саме це і зумовило вибір дисертантом важливої та актуальної теми даного дослідження. Крім цього, тема дослідження тісно пов'язана з комплексними науковими темами кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та кафедри державної служби, публічного адміністрування та політології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

На основі аналізу тексту дисертації та автореферату можна зробити висновок про те, що актуальність проблеми, її методологічна і теоретична основа отримали в роботі належне обґрунтування, аргументацію та конкретизацію. Чітко і зрозуміло визначено об'єкт і предмет дослідження. Так об'єктом дослідження автор визначає інформаційну війну в її сучасному медійному вимірі, а предметом – політичні детермінанти впливу та протидії засобів масової інформації в інформаційній війні. Їх зміст засвідчує фаховий підхід здобувача до обрання дослідницької проблематики. Структура дисертації є логічною, матеріали розділів супроводжуються ґрунтовними висновками. Мета і завдання корелюються з висновками та положеннями наукової новизни. Дослідження здійснено за допомогою широкої теоретико-методологічної бази. Положення наукової новизни підкріплені переконливими аргументами та є результатом самостійної роботи автора над дослідженням, текстом дисертації та авторефератом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в концептуальному політологічному осмисленні ролі засобів масової інформації в інформаційній

війні, що виявляється, з одного боку, в їх протидії інформаційній агресії, а з іншого – деструктивному впливі на політичні процеси як на національному, так і на світовому рівнях. Автором доведено кореляцію між динамікою інформатизації та активним проникненням засобів масової інформації у глобальні мережі, що сприяє вдосконаленню методів інформаційної війни, модифікації засобів передачі інформації та посиленню їх політичного спрямування, що зумовлює необхідність вироблення і реалізації першочергових заходів безпекового характеру, зокрема створення умов для впровадження технологій високошвидкісного мобільного доступу до послуг мережі Інтернет і технологій радіозв'язку, налагодження системи підготовки кадрів для роботи у сфері сучасних інформаційних технологій, а також напрацювання методів протидії впливу деструктивних сил через соціальні медіа.

Дисертаційне дослідження має велике практичне значення. Теоретичні положення, узагальнення, висновки та інші результати автора можуть бути використані у діяльності органів державної влади щодо розробки і практичної реалізації інформаційної політики, асиметричної стратегії протидії інформаційній та гібридній війнам. Результати також можуть бути використані у роботі засобів масової інформації щодо вдосконалення медіа ресурсів, медіа контенту та протидії інформаційній агресії, у діяльності громадських об'єднань, політичних партій щодо комунікації з населенням та формування політичної і правової свідомості й культури, демократичних європейських цінностей. Результати дослідження можуть бути покладені в основу вдосконалення законодавства України в частині свободи слова, прав людини, національної безпеки тощо.

У дисертації розглянуто сукупність принципів, наукових підходів, особливостей, розкрито зміст основних понять дослідження, таких, як «інформаційна війна», «засоби масової інформації», «гібридна війна», «інформаційна безпека», «пропагандистська діяльність», «маніпулятивні

політичні технології» та ін. Слід зазначити, що згадані поняття розглядаються у площині загального розвитку політичної науки та практичного досвіду реалізації модернізаційних змін – як процеси суспільно-політичного та інституційного розвитку (Дис., с. 96–124; 231–252).

Найбільш вагомими здобутками дисертаційного є виявлення амбівалентного характеру функціонування засобів масової інформації в умовах інформаційної війни; обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування громадської думки як важливого чинника ефективності та легітимації внутрішньої та зовнішньої політики держави. Важливий висновок зроблено дисертантом про те, що поняття інформаційної безпеки потребує переосмислення в контексті створення безпечних умов поширення інформаційних технологій, захисту інформаційної інфраструктури держави, інформаційного ринку. (Дис., с. 340–364). Автором встановлено кореляцію між динамікою інформатизації та активним проникненням засобів масової інформації у глобальні мережі, що сприяє вдосконаленню методів інформаційної війни, модифікації засобів передачі інформації та посиленню їх політичного спрямування. Це зумовлює необхідність вироблення і реалізації першочергових заходів безпекового характеру, спрямованих на створення умов для впровадження технологій високошвидкісного мобільного доступу до послуг мережі Інтернет і технологій радіозв'язку; налагодження системи підготовки кадрів для роботи у сфері сучасних інформаційних технологій; напрацювання методів протидії впливу деструктивних сил через соціальні медіа. (Дис., с. 291–309).

Автор розкриває цілу низку аспектів, дотичних до дослідження, які мають важливе значення для загального розвитку основ вітчизняної політології. Йдеться зокрема про розуміння форм і методів маніпуляцій суспільною свідомістю засобами масової інформації та інформаційних технологій. Дисертант доводить, що ЗМІ можуть бути потужним чинником

протидії маніпулятивному деструктивному впливу на свідомість і поведінку людей в умовах інформаційної війни (Автореф., с. 7).

Заслуговує на увагу дослідження шляхів і засобів забезпечення ефективного функціонування інформаційних систем, які є об'єктом інформаційного впливу і водночас захисту з боку держави. Автором доведено, що такий підхід зумовлює необхідність коригування безпекової політики Української держави, вироблення національної стратегії інформаційної безпеки, ефективних засобів протидії інформаційній агресії; (Дис., с. 365–373).

Дисертаційна робота Б.М. Калініченка є інноваційним дослідженням, яке на високому науковому рівні продовжує започатковане не так давно у вітчизняній політичній науці дослідження актуальної проблематики. Вона буде корисною для фахівців-політологів і політиків, оскільки містить широкий емпіричний і фактологічний матеріал, важливі висновки щодо збагачення державотворчої стратегії в частині інформаційної державної політики. Матеріали роботи можуть бути використані в подальших дослідженнях проблем забезпечення ефективного функціонування влади, діяльності її суб'єктів й системи державного управління загалом.

У висновках автор зазначає, що захист національного інформаційного простору має здійснюватися з урахуванням потужного потенціалу ЗМІ протидіяти зовнішнім інформаційним атакам. Такий підхід передбачає підхід до засобів масової інформації як до джерела забезпечення легітимності політики, засобу нівелювання пропагандистських інформаційних повідомлень та як до середовища відтворення традиційних і формування нових культурних смислів, ефективного засобу рекрутування громадських активістів, культурних діячів, політичних лідерів, що відзначаються готовністю захищати національні інтереси. Крім того, висновки роботи відповідають поставленим у вступі завданням, що засвідчує завершений характер наукового дослідження.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Б.М. Калініченка, разом з тим вважаємо за необхідне звернути увагу на питання, які могли б слугувати

предметом додаткових пояснень з боку дисертанта та дискусії при захисті дисертаційної роботи.

1. Після ознайомлення з першим теоретико-методологічним розділом дисертаційного дослідження залишається незрозумілим, що автор має на увазі під «політичними детермінантами впливу» (назва роботи) та «політичним впливом» (підрозділ 1.1). Виходячи з назви роботи, поняття «політичні детермінанти впливу» є одним з ключових, поряд з поняттям «засоби масової інформації» та «інформаційна війна», однак в роботі його дефініція не наводиться. З огляду на те, що «політичні детермінанти впливу та протидії» виступають предметом дослідження (стор.21 дис.), це створює подальші труднощі в розумінні ходу дослідження.

2. Також, виходячи з назви підрозділу 1.1. «Поняття і феномен «інформаційна війна» в контексті розширення можливостей політичного впливу засобів масової інформації», в ньому мало б міститись розмежування інформаційної війни як поняття та інформаційної війни як феномену. Варто зазначити, що категоріальний апарат є однією з найважливіших частин і вихідних пунктів дисертаційного дослідження, тому визначенню всіх дефініцій варто було б приділити більшу увагу.

3. Дисертаційне дослідження могло б бути значно збагачене використанням інституціонального підходу для аналізу політико-правових засад інформаційної політики в провідних країнах світу (США, Китай, Франція) та в Україні. В умовах інформаційної війни Україна як ніколи потребує вдосконалення регуляторної політики, яка б визначала засади функціонування засобів масової інформації. З огляду на висновки автора, що «інформаційна безпека держави передбачає надійний захист національних інтересів країни та її громадян в інформаційній сфері» (стор.367 дис.) та що інформаційна політика має «включати залучення ЗМІ до процесів посилення стану інформаційної безпеки, захисту державних інформаційних ресурсів, вироблення ефективних механізмів забезпечення українського суспільства від

інформаційних атак та гібридних загроз» (стор. 372 дис.), практичні рекомендації щодо політико-правових засад, покладених в основу доктрини інформаційної безпеки, зробили б неоціненний внесок в політичну науку та політичну практику.

4. В роботі зустрічається авторська інтерпретація відомої цитати без відповідного пояснення та посилання. На сторінці 61 дисертаційного дослідження зазначається: «Здатність швидко охоплювати широкі аудиторії дає можливість сучасним мас-медіа трансформувати традиційну систему духовного виробництва в певному напрямі, з приводу чого в розвинутих суспільно-політичних системах панує теза: «Хто володіє засобами масової інформації, – володіє громадською думкою». Варто зазначити, що ця теза звучить дещо по іншому, а саме: «Хто володіє інформацією – той володіє світом». Вона належить англійському банкіру Натану Маєру Ротшильду, була сказана понад 200 років тому і стала крилатою завдяки Уїнстону Черчиллю. Безумовно, авторські інтерпретації допускаються в наукових роботах, але з відповідними поясненнями та посиланнями на оригінал.

5. Також робота потребує стилістичного доопрацювання. Вважаємо недоречним використання в дисертаційних дослідженнях таких висловів, як: «параноїдальне сприйняття» (стор.71 дис.), «такий «переляк» цілком логічний» (стор.72 дис.), «новітні медіа просочились» (стор. 85 дис.), «процес олюднення політики» (стор. 92 дис.), «сузір'я певних можливостей» (стор.105 дис.), «довгий ланцюжок «пранків» та «уркаїнських політиків тероризує дехто» (стор.338 дис.) тощо. Науковому стилю мовлення притаманний певний набір мовностилістичних засобів: термінів, складних синтаксичних конструкцій, речень, ускладнених узагальнюючими родовими найменуваннями. Слова вживаються переважно в прямих значеннях, а експресивно-емоційне забарвлення лексики є небажаним.

Зазначені спірні положення і висловлені зауваження не знижують цінності дисертаційного дослідження, яке становить самостійний і творчий

характер, має науковий і практичний інтерес. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність, актуальність і багатоаспектність досліджуваної теми та власний підхід до її розгляду дисертантом.

У цілому дисертація виконана на належному науково-методичному рівні, оформлена відповідно до державних стандартів і вимог Міністерства освіти і науки України. Основні її положення апробовано на 6 міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях. Кількість і обсяг публікацій відповідає встановленим вимогам. За темою дисертації опубліковано монографію, 25 наукових праць, з яких двадцять – наукові статті у фахових виданнях з політичних наук та у зарубіжних виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації. Пропонована робота є завершеним та оригінальним дослідженням, яке засвідчує наявність авторського підходу до розв’язання важливої проблеми політичної науки і практики державного будівництва в Україні. Поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені.

Зважаючи на вищевикладене, є всі підстави зробити висновок, що дисертація Калініченка Богдана Михайловича «Роль засобів масової інформації в інформаційній війні: політичні детермінанти впливу та протидії» відповідає вимогам до докторських дисертацій, зокрема п. 9, 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), і паспорту обраної спеціальності, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Г.М. Малкіна